פרייז 25 גראָשען IX-ער יאָהרגאַנג „Należytość pocztową uiszczono ryczałtem" Radomer-Kielcer Leben" 40 (430) היינט 10 זייטען

Radom, dnia 7 października 1932 r
ראדאָם, פרייטאָג ז' תשרי תרצ"ג

ראַדאָמער-קעלצער לעבען

Redakcja i Administracja
Radom, Szwarlikowska 20

Oddział w Kielcach.

אנאָנסען - פרייז:
איין מילימעטער שורה: פארן טעקסט 40 גר.
„ „ „ אין „ 60 „
„ „ „ נאָכ'ן „ 25 „
די 1-טע און לעצטע זייט ענטהאַלטען
8 שפאַלטען
אין טעקסט 4 „

דערמיט האָבען מיר דעם כבוד אויסצודריקען די טיפסטע אַכטונג און דאנקבארקייט דעם רב ה' קעסטענבערג, פרעזעס פון דער יוד. קהלה ה' א. האָך, ה' מ. ל. זילבערשטיין, דער קהלה-פערוואַלטונג און אַלע קהלה-מיטגלידער, ווי אויך ה' איגעלמאַן פאר דער ערנסטער און איבער-געגעבענער יום-טוב אַקציע לטובת די יודישע זעלנער פון 72 פ. פ. אין יאָהר 1932.

מיט דרך-ארץ

יוד. זעלנער פון 72 פ. פ.

Zrzeszenie Kobiet Żydowskich „WIZO"
w RADOMIU Zgodna 10

Niniejszem podajemy do wiadomości, iż
■ ■ ■ KURSA JĘZYKA ■ ■ ■
hebrajskiego i angielskiego
rozpoczęły się
Zapisy przyjmuje się codziennie od g. 6-ej do 9-ej we własnym lokalu
Jednocześnie komunikujemy iż przy naszej organizacji istnieje
Koło Sportowo - Gimnastyczne dla Pań.

פרויען-פעראיין „וויזאָ" אין ראדאָם

■ ■ ■ מאַכט באַקאַנט ■ ■ ■
אַז די העברעאישע און ענגלישע קורסען האָבען זיך שוין אָנגעהויבען
איינשרייבונגען קומען פאַר יעדען טאָג פון 6—9 אָוענד אין אייגענעם לאָקאַל זגאַדנע 10
גלייכצייטיג פאָמוניקירען מיר, אַז ביי אונזער פעראיין עגזיסטירט א גימנאַסטישער און ספּאָרט-קרייז פאַר פרויען.

אַלע אונזערע מיטגלידער, מתפללים און בעה"ב ביי אונזער געזעלשאַפט און די וועלכע שטיצען און ערמעגלי-כען אונז די טעטיגקייט אויפ'ן געביט צו לינדערען די נויט פון דער אָרימער יודישער בעפעלקערונג אין ראדאָם,

ווינשען מיר א גמר חתימה טובה

פערוואַלטונג פון דער הילפס-געזעלשאַפט „עזרה"
אין ראדאָם

מן המובחרים אתרוגים לולבים והדסים
קאָפירע און ארץ ישראל אתרוגים
צו פערקויפען
ביי יעקב וויינגארט טראוגוטא 62 (רלוגא 1)

בעקאַנטמאַכונג

:·: :·: וויכטיג פאַר ראדאָם און אומגעגענד! :·: :·:
אַזוי ווי די צייט איז שלעכט דאַרף יעדער זיין פּראַקטיש און קויפען וועש פערשידענע סאָרטען מענער און דאַמען
און איבערהויפּט פון גוטע קוואַליטעט און זעהר ביליג
נאָר ראַדאָם רינעק 10 ור 16. פרידלאַנד

Premjera | Premjera

KOMUNIKAT
DYREKCJI KINA „APOLLO"

Udało nam się jako 3 program wydostać demonstrowany obecnie na otwarcie wytwornego Kina „EUROPA" w Warszawie jeden z czołowych :·: filmów przodującej wytwórni PARAMOUNT :·:

z Clive Brookiem

GASNĄCE PŁOMIENIE

który to prześliczny film od dziś Piątku 7. PAŹDZIERNIKA będzie demonstrowany w KINIE APOLLO

Apollo | Apollo

דירה-געלט און נויט פון בירגער

אפילו דער קראקאווער „א. ק. צ.״ וועלכע האט שטענדיג די גרעסטע פערשטענדניש פאר די נויטען פון די הויז-בעזיצער מוז אנערקענען, אז די בעציהונגען צווישען די ווירטסלייט און לאקאטארען זענען זייער נישט קיין נארמאלע.

אין א ארטיקעל, וואס איז געשריבען זייער פארזיכטיג, כדי די הויזבעזיצער זאלען נישט ליידען קיין עוולה, שטעלט פעסט די צייטונג, אז דעם דורכשניטליכען בירגער ווערט מיט יעדען טאג אלץ מעהר אוממעגליך צו בעפרידיגען די פאדערונגען פון די ווירטסלייט; די פערדינסטען פון אלע כמעט בירגער זענען געפאלן און אויב דאס דירה-געלד האט מיט א צוויי-דריי יאהר צוריק בעטראפען 15—20 פראצענט פון דורכשניטליכען פערדינסט, בעטרעפט עס היינט אפט ביז 40 פראצענט; ס'איז רערגאנגען אזוי-ווייט, אז טאנכע הויזבעזיצער לייגען פאר אליין די לאקאטארען צו פערקלענערען דאס דירה געלד, אבער דעם גרעסטען טייל פאלט אפילו נישט איין אזא זאך און דעריבער קומט ארויס דאס, וואס די לאקאטארען בלייבען שולדיג גרויסע סומען דירה-געלד, עס קומט צו פראצעסען צו עקססיסיעס א. א. וו. אין ארטיקעל ווערט ווייטער אנגעוויזען, אז צום ערגסטען איז די לאגע פון די לאקאטארען וועלכע האבען געשלאסען מיט די ווירטסלייס לאנגטערמיניגע קאנטראקטען; די קאנטראקטען זענען בעצייכענט אויף גרויסע סומעס, וועלכע דערגרייכען כמעט דעם היינטיגען פערדינסט פון לאקאטאר; מיט איין ווארט עס איז א לאגע, ווען ביידע צדדים דראט א רואין.

וואס זשע דארף געטאן ווערן? פרעגט די צייטונג, און זי ענטפערט: קודם-כל וואלט מען געדארפט אנערקענען די לאקאטארען, וואס זענען געבונדען מיט לאנגטערמיניגע קאנטראקטען, אז זיי זאלען קענען די קאנטראקטען אומגילטיג מאכען, פונקט אזוי ווי ס'איז אנערקענט געווארען דאס רעכט צו אנולירען קאנטראקטען מיט די אנגעשטעלטע, וועלכע נעמען מעהר ווי דריטהאלבען טויזענד זלאטעס א חודש שכירות.

ווייטער לייגט פאר די צייטונג, אז די גרעסטע דירות אנהויבענדיג פון פינף צימערען, זאלען ארויסגענומען ווערען פון דעם לאקאטארען שוץ; אזעלכע פרייע דירות זענען איצט פאראהאן לרוב, און די נייע הייזער בעטרעפט דאס דירה-געלד פון אזעלכע וואוינונגען כמעט שוין אזויפיל, וויפיעל אין די אלטע הייזער; עס וואלט אלזא געהען גלייך, אז די דאזיגע דירות זאלען זיין פריי פון לאקאטארען-שוץ, וואס אנבעלאנגט די קלענערע דירות; אנהויבענדיג פון פיר צימערען, דארף מען אריינפיהרען א רעדוקציע פון דירה-געלד אויף א צייט פון צוויי-דריי יאהר אויף פינפצען ביז צוואנציג פראצענט; אזוי ווי אבער עס זענען פאראהן אזעלכע שטעדט, וואו די בעפעלקערונג איז צום גרעסטען טייל ארבייטלאז, דארף מען אין די דאזיגע שטעדט דערלאזען אויך א גרעסערע רעדוקציע פון דירה-געלד. וואס דארף געשעהן לויט'ן איינזעהן פון די דארטיגע שטאט-ראטען.

די צייטונג מאכט נאך עטליכע פארשלאגען, וועלכע האבען אין זין די אינטערעסען פון די באלעבאטים, נישט ווענינער ווי די אינטערעסען פון די לאקאטארען; א שטייגער. אז דער מאראטאריום, וואס איז געגעבען געווארען פאר ארבייטסלאזע, זאל בענרעגיצט ווערען מיט א געגוי-בעשטימטער צייט און נאך דער צייט זאל די זארג וועגען דירה-געלד פון די ארבייטסלאזע איבערגעהן צו די אנשטאלטען, וואס פערנעמען זיך מיט עפענטליכער פערזארגונג און עהנליכע אנדערע.

אין טאג פון פערגעבונג...

א טאג פון מחילה, פון פארגעבען איינער דעם אנדערען די עולות און באליידיגונגען און פון רייניגען זיך פון ערדישע זינד און עבירות.

מילא, וואס מענטשען טוען זיך ביינז איינער דעם צווייטען פערזענליך, וועלן זיי שוין צווישען זיך דורכקומען. מילא, וואס מענשען זינדיגען קעגען רבונו של עולם וועלען זיי מיט איהם אויך דורכקומען.

אבער די צרות, וואס ס'טוען אן די הערשער פון רער וועלט — נישט די הימלישע הערשער — נאר די ערדישע צו דער מענטשהייט אין אלגעמיין — פאר זיי איז גאך דערווייל נישט אנגעקומען רער טאג פון פארגעבונג.

זיי — די הערשער פון דער היינטיגער וועלט-ארדנונג, אט די וועלכע דיריזשירען מיט'ן קיום פון דער מענשהייט. די אן וועמען עס איז געווענדט דער וואוילזיין פון די „בני אדם יושבי חושך״, דאס גליק פון די פעלקער און מאסען, די וועלכע שאפען די היינטיגע באגריפען פון סאציאלען יושר און געזעלשאפטליכער גערעכטיגקייט מיט די צרות און אומגלייכקייט גלייכצייטיג, זיי — קען ניט און וועט ניט היינטיגע טאג, בעזונדערס דאס יודישע פאלק מוחל זיין.

די, וועלכע זענען שולדיג אין דער היינטיגער אימדעדטרעגליכער לאגע פון די יודען אין די לענדער, וואו ס'רעגירט נאך אנטיסעמיטיזם, שאוויניזם, יודען-שנאה און יודען-העצע. פאר זיי איז נאך קיין יום-כפור נישט אנגעקומען.

מיר זענען זיי ניט מוחל די זינד, וואס זיי באגעהען לגבי אונז אלס יודען און אלס מענשען, כל-זמן ס'האט זיך

די געשיכטע פון כל נדרי

ערצעהלונג פון דער שפאנישער עפאכע

די מעלאדיע פון כל נדרי איז די פאפילערסטע און בעליבסטע ביי אלע יודען אין דער גאנצער וועלט. ווי עס באהויפטען די בערימטעסטע מוזיקער און קאמפאזיטארען, האט דער מחבר פון כל נדרי מעלאדיע געמוזט בעזיצען א גוואלדיגען מוזיקאלישען טאלאנט.

ווער איז געווען דער פארפאסער פון דער דאזיגער וואונדערליך הארציקער מעלאדיען? ווי איז זיין נאמען? אין וועלכער עפאכע האט ער געלעבט?

ווענען דעם זענען פאראן פערשידענע מיינונגען. עס זענען ואגאר פארשפרייט פערשידענע פאנטאסטישע לעגענדעס וועגען דעם וואונדערליכען געהיימען מחבר, וואס איז נאך עד היום געבליבען אומבעקאנט פאר די היסטאריע-פארשער. דאך איז אבער זיכער, אז די כל נדרי מעלאדיע שטאמט פון שפאניען און איז פארפאסט געווארען אין דער טרויעריק אינקוויזיציע-עפאכע. מיר ברענגען דא איינע פון די פאפולערסטע ערצעהלונגען וואס זענען בעקאנט אין פאלק וועגען דער שאפונג פון כל נדרי וועלכע שיינט צו זיין די ריכטיקסטע.

אין דער צייט פון דער שפאנישער קעניגען איזאבעלא איז ביי איהר געווען א יודישער פינאנץ-מיניסטער מיט'ן נאמען דע-סילווא. ער האט געהאט א קריסטליכע פרוי מיט פיר קינדער. וועלכע מ'האט געצוואונגען זיך צו שמד'ן, אבער זיי זענען געווען יורען אין געהיים און האבען אפגעהיט די יודישע מצות בעהאלטענערהייט. ער איז אלט געווען 26 יאהר.

צוויי מאהל אין יאהר, פסח צום סדר און יום כפור צו מעריב, פלעגען א גרויסע צאל אנוסים פון שפאניען זיך צונויפקומען און פארבארגענע היילען אונטער דער ערד, ווו זיי פלעגען פסח אבריכטען דעם סדר און יום-כפור דאווענען מעריב און אויסגיסען זייער הארץ אין תפלות צו גאט.

די אינקוויזיציע האט זיי געזוכט, אבער זי האט נישט געקענט אויסגעפינען באטש די אינקוויזיציע האט געהאט גע-האט געשיקטע אגענטען און זאגאר דורכגעגראבענע היילען צוצוקומען אפילו אין די שלאף צימערען פון יעדען פערדעכטיגען מענשען.

עס פארשטעהט זיך, אז די אנוסים פלעגען שטענדיג טראגען א צים אייפ'ן הארצען און האפען שטענדיג ביי א הם געשוואוירען. אבער איידער די אנוסים פלעגען זיך שטעלען דאווענען האט מען פריער געכוזט ווי מאכען פאר יודען אום מען זאל זיי מעגען מצרף זיין צום מנין פלעגט מען דערויפער ארויסנעמען די ספר-תורה'ס, זעצען א בית-דין פון דריי און זיי מתיר מאכען מיט זיי צו דאווענען. דערביי פלעגט מען זאגן:

„על דעת המקום ועל דעת הקהל בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה אנו מתירין להתפלל עם העבריינים״,

דאס מיינט אויף יודיש אזוי: מיט'ן ווי סען פון קהל, מיט דעם געריכט פון אויבען און מיט דעם געריכט פון אונטען זענען מיר מתיר צו דאווענען מיט די איבערטרעטער.

נאכדים האט מען געזאגט פאר זיי כל-נדרי, וואס בעדייט. אז אלע שבועות, וואס זיי האבען א גאנץ יאהר געשוואוירען ביים צלם זענען גארנישט, די אנוסים פלעגען געגוג טרערען פערגיסען אויף דעם, וואס זיי ווערען בעטראכט פאר משומדים און מען מאר זיי צו קיין מנין ניט רעכענען, סיידען א בית-דין פון דריי יודען, האלטענדיג ספרי-תורה'ס אין די הענט, וועלען זיי מתיר זיין. אלע האבען פון טיעפסטען הארצען געבעטען ביי גאט ער זאל זיי מוחל זיין, ווייל די אינקוויזיציע האט זיי דערצו געצוואונגען. דאן פלעגען זיי אלע אפגעבען א שבח והודיה צו גאט וואס האט זיי געהאלפען און זיי זענען נישט אריינגעפאלען אין די הענד פון דער גרויזאמער אינקוויזיציע און האבען זיך באלד געשטעלט דאווענען.

מען קען זיך פארשטעלען מיט וואט פארא קלאפענדיג הארץ און מוט שרעק זיי האבען בעדאווענט דעם יום-כפור

ניט געענדערט זייער בעציהונג צו אונז זייער פערפאָלגונג'ס-קורס און זייער אונטערדריקונג'ס טענדענץ.

אַלע זייערע רייד פון בלומרשע מענשליכע זענען הוילע צביעות, כל זמן די מעשים בעווייזען פערקעהרט: פאָגראָמען אויף יודען אין רומעניען אין אַנטיסעמיטיזם און שאָוויניזם אין אַנדערע מדינות א. א. וו.

א טאָג פון פערגעבונג, פון ריינער לייטערונג פון זינד און עבירות פאַר דער גאַנצער וועלט וועט זיין ערשט דאַן, ווען ווירקליך, די וועלט וועט זיך באַפרייען פון אַלץ, וואָס שמעקט נאָך מיט די רעשטלעך פון מיטעלאַלטער. א טאָג פון פערגעבונג וועט זיין דאַן ווען די היינטיגע אַלטע וועלט פון בלוט פאַרגיסונג, פעלקער-האַס, מענשענשחיטות, ראַסען-שנאה, מלחמות, הונגער און נויט און מענשליכע קריוודעס וועט פערביטען ווערען מיט אַ נייער וועלט פון גלייכקייט, ברידערליכקייט און ווירקליכער פרייהייט. א נייע וועלט, ווען נויט און הונגער וועלען נישט הערשען מעהר, ווען שאָוויניזם און אַנטיסעמיטיזם וועלען באמת רעגירען מיט'ן לעבען, ליבע און אכטונג, טאָלעראַנץ און פערשטענדעניש און בכלל א מענשליך-ברידערליכער בעציהונג פון איינעם צום צווייטען, אָהן אונטערשעד פון שטאַנד און קלאַס, פון נאַציע צו נאַציע, פון פאָלק צו פאָלק.

לאָמיר האָפען, אַז דער דאָזיגער אַלוועלטליכער יום-כפור-טאָג איז נישט ווייט.

א. י.

מפטיר יונה.

(פאָלק'ס-הומאָרעסקע).

די שטאָדט אָדעס איז ווי בעוואוסט אין דער צייט פון דער רוסישער הערשאַפט, געווען דער צענטרום פון רוסישען מסחר. זייענדיג א פאָרט-שטאָדט און דערצו מיט אַ זעהר גרויסע בעפעלקערונג האָט זיך אין אָדעס קאָנצענטרירט דער גרעסטער טייל פונם רוסישען מסחר וואָס אַלע לענדער, איבערהויפּט פוילען, האָבען געפיהרט מיט די ווייטסטע רוסישע געגענדען, ווי: סיביר, טורקעסטאַן קאַווקאַז, און אַנדערע.

אין אָדעס האָבען זיך דעריבער שטענדיג געפונען פיעל קאָמי-וואָיאַזשאָרען פון די גרעסטע האַנדעלס-פירמעס און פאַבריקען, וואָס זענען געפאָהרען אהין אָדער צוריק פון זייערע ווייטע רייזעס און דאָס לעבען פון די קאָמי-וואָיאַזשאָרען וועלכעס איז פול מיט פערשידענע אינטערעסאַנטע מאָמענטען באַזירט עפ"י רוב אויף אָדעס.

אין אָדעס האָט זיך אויך געפונען א זעהר גרויסע יודישע קהלה. וועלכע האָט זיך גערעכענט אלס איינע פון די גרעסטע קהלות אין צארישען רוסלאַנד. אויך האָט אָדעס פערמאָגט א זעהר גרויסע, שעהנע און פראַכטפולע שטאָטשוהל, וואו עס האָבען געדאַווענט די גרעסטע פערזענליכקייטען פון דער שטאָדט.

די יודישע קאָמי-וואָיאַזשאָרען וואָס האָבען געוואָלט ווי ווייט מעגליך אין די ימים-נוראים — ראש-השנה און יום-כיפור — זיך געפינען אין א יודישער סביבה, האָבען נאָר געצויגען קיין אָדעס, און דעריבער האָבען זיך אין די דאָזיגע הייליגע טעג געפונען אין אָדעס פיעל קאָמי-וואָיאַזשאָרען וואָס זענען אהינגעקומען אָבצוהאַלטען דאָרט די ימים טובים.

איינמאָל יום-כפור צו מנחה, ווען מען האָט פערקויפט מפטיר יונה האָבען זיך אין שוהל געפינען פיעל קאָמי-וואָיאַזשאָרען. וועלכע האָבען אָנגעהויבען צווישען זיך שטייגען אין פרייז פאַר'ן מפטיר, די חברה האָט זיך אַזוי ווייט אריינגעלאָזט אין ניצוח, אַז די סומע איז געוואָרען וואָס אַמאָהל גרעסער, די גאַנצע שוהל האָט מיט שפּאַנונג צוגעקוקט צו דער דאָזיגער ליציטאַציע ביז ענדליך דער וואָיאַזשאָר פון דער בעוואוסטער מאָסקווער מאַנופאַקטור-פירמע סאַוואַי מאָראָזאָוו האָט געקויפט דעם מפטיר יונה פאַר דער סומע פון 500 רובל.

די זאַך האָט אַלעמען אין שוהל איבעראַשט, און בעזונדער האָט דאָס פערדראָסען די וואָיאַזשאָרען פון די קאָנקורענץ-פירמעס וועלכע האָבען זיך נישט געקענט דערלויבען אויף אַזאַ לוקסוס.

די חברה קאָמי-וואָיאַזשאָרען האָט דעריבער בעשלאָסען אָבצוטוהן א שפּיצעל זייער קאָנקורענט און זיי האָבען אָוועקגעשריבען א בריעף צו מאָראָזאָוו'ן אין וועלכען זיי האָבען איהם מיטגעטיילט, אַז זיין וואָיאַזשאָר סאָלאָמאָנאָוויטש פערשווענדט זעהר פיעל געלד אויף אוננויטיגע זאַכען, אַזוי אַז פאַר א מפטיר יונה וואָס קאָסט עטליכע רובל האָט ער אויסגעגעבען גאַנצע 500 רובל.

ערהאַלטענדיג די דאָזיגע מסירה האָט מאָראָזאָוו באַלד דעפעשירט צו זיין וואָיאַזשאָר, אַז ער זאָל קומען קיין מאָסקווע וועגען א זעהר וויכטיגער אַנגעלעגענהייט.

סאָלאָמאָנאָוויטש האָט זיך באַלד פון דעם אומגעקעהרט קיין מאָסקווע, נישט האָבענדיג קיין אהנונג, אַז דאָס פּלוצימדיגע ארויסרופען איהם קיין מאָסקווע זאָל האָבען א צוזאַמענהאַנג מיט זיין געקויפטען מפטיר יונה.

מאָראָזאָוו האָט איהם זעהר קאַלט אויפגענומען. און איהם אויפגעפאָדערט אַז ער זאָל איהם שוין אויפ'ן אָרט מאַכען א אויפשטעלונג פון אַלע אויסגאַבען וואָס ער האָט געמאַכט אין לעצטען חודש.

סאָלאָמאָנאָוויטש האָט בשום אופן נישט געקענט פערשטעהען, וואָס דאָ קומט פאָר. אָבער ער האָט געפאָלגט זיך אוועקגעזעצט, און פון זיין נאָטיץ-בוך אָנגעהויבען ארויסצושרייבען אַלע רייזע-שפּעזען וואָס ער האָט געמאַכט.

ווען ער איז צוגעקומען צו דער פּאָזיציע פון די 500 רובל פאַר'ן מפטיר יונה האָט ער נישט געוואוסט וואָס צו טהון, אָבער באַלד האָט ער זיך מיישב

מעריב.

איינמאָהל — געווען איז עס אין דעם יום-כפור פון יאָהר 1498 — האָבען זיך אַזוי ווי שטענדיג צוזאַמענגעקליבען די אַנוסים אין דער פערבאָרגענער הייל, אום אויסצוגיסען זייערע הערצער פאַר גאָט. צווישען די דאָזיגע אַנוסים זענען געווען מיניסטאָרען, גענעראַלען. פּראָפעסאָרען און אַנדערע הויכגעשטעלטע פערזאָנען אין שפּאַניען. פּלוצלינג האָט זיך איז מיט'ן שמונה-עשרה געעפענט די טהיר און אין הייל האָבען זיך אריינגעריסען א גרויסע צאָל גייסטליכע, געקליידעט אין ווייסען מיט מאַסקעס אויפ'ן געזיכט און מיט ליכט אין די הענט. דאָס זענען געווען זשאַנדאַרמען פון דער אינקוויזיציע, אַלע אַנוסים האָט מען געשמידט אין קייטען, זיי געוואָרפען אויף דער ערד ווי געבינדענע שאָף און זיי אַוועקגעשלעפּט אין די פינסטערע, פייכטע קאַמערען פון דער אינקוויזיציע, וואו מ'האָט זיי געפייניגט און אָנגעטאָן די שווערסטע יסורים. צווישען די דאָזיגע אַרעסטירטע איז אויך געווען דע-סילוואַ, דער בעליבטער מיניסטער פון שפּאַניען.

נאָך יום-כפור איז די קעניגען איזאַבעללאַ געזעסען ביי זיך אין פּאַלאַץ. פּלוצלינג האָט זי דערהערט א גערויש אויפ'ן גאַס. זי איז געגאַנגען צום פענסטער און ווי ערשטוינט איז זי געוואָרען, ווען זי האָט דערזעהן ווי מען פיהרט איהר פינאַנץ-מיניסטער דע-סילוואַ צום פערברענען אויפ'ן שייטער-הויפען.

די קעניגען איז באַלד געלאָפען צום בישאָף. איז פאַר איהם געפאַלען אויף די קניה און זי האָט ביי איהם געפועלט מען זאָל נישט פערברענען דעם מיניסטער דאָס איז געווען צום ערשטען מאָל, וואָס א בישאָף זאָל ערלויבען צו פיהרען צוריק א מענשען פון אויטאָ דא-פע.

שנעל ווי א בליץ איז די קעניגען געלאָפען מיט'ן בישאָפ'ס ערלויבניש צום שייטער-הויפען, דערלאַנגט דעם פּאַפּיר דעם גרויס-אינקוויזיטאָר, וועלכער איז געשטאַנען ביי דער הינריכטונג פון מיניסטער. דערנאָך איז די קעניגען צוגעלאָפען צום פאַראורטיילטען איהם אָנזאָגען די בשורה, אַז ער איז גערעטעט פון טוידט, נאָר ער דאַרף שווערען ביים קרייץ. אַז ער וועט בלייבען א אמת'ער קריסט זיין גאַנצען לעבען.

ווי ערשטוינט אָבער זענען אַלע געוואָרען ווען דער מיניסטער האָט שטאָלץ געענטפערט:

„ניין, קעניגען! מיינע עלטערן זענען געשטאָרבען פאַר זייער אמונה און איך וועל אויך אַזוי טאָן.

איך וויל ניט איבעררייסען די קייט פון יודענטום, וועלכע ציט זיך פון אברהם אבינו ביז מיר, איך וויל נישט, אַז די קייט זאָל זיך מיט מיר ענדיגען".

די קעניגען האָט אויפגעציטערט פון זיין ענטפער. זי האָט געזוכט מיטלען ווי אַזוי צו ווירקען אויף זיינע געפילען זי האָט צוגעפירט זיינע פיר קליינע קינדער, וועלכע זענען צוגעגאַנגען צום פאָטער מיט א יאָמערליכען געוויין, ער זאָל אויף זיי רחמנות האָבען און זיי נישט איבערלאָזען עלנדע תומים אויף דער ברייטער וועלט, ווייל אלס יודען, וועט מען זיי באַלד אַרויסטרייבען פון שפּאַניען.

דעם פאָטערס האַרץ האָט נענונג געקלעמט אויף דעם געוויין פון זיינע קינדער. ער איז אָבער געווען פעסט ביי זיין בעשלוס. מורא האָבענדיק, טאָמער וועלען די קינדערשע געוויינען ווייכער מאַכען זיין האַרץ, האָט ער אויסגעשריגען: „שמע ישראל! און האָט זיך אַליין געוואָרפען אין פלאַקער-פייער. די פלאַמען האָבען באַלד ארומגעכאַפּט זיין קערפּער און ריין לעבעדיקערהייט פערברענט געוואָרען.

די דאָזיקע פאַסירונג האָט בייגעוואוינט דער בערימטער פּאָעט און מוזיקער דאָן קאַסטילאַ (אויך פון די אַנוסים). וועלכער האָט שפּעטער באַשריבען די טראַגעדיע אין מוזיק און ווערטער. די מוזיק האָט ער איינגעטיילט אין צוויי טיילען, דער ערשטער טייל הויבט זיך אָן ווי זיי שטייען אין הייל ביי שמונה-עשרה און ווי די אינקוויזיטאָרען בעפאַלען דעם הייל, ווי זיי ליגען אַלע געשמידט אין קייטען און האָבען שוין אָנגעוואָרען זייער לעצטע האָפנונג אויפ'ן לעבען. אין

געווען אז אזוי ווי מען נעהמט איהם קאנטראליען די אויסגאבען וועט ער נישט מאכען קיין שווינדעל, ער האט דעריבער די סומע אויך אריינגעשריבען אין דער אויפשטעלונג, און זי איבערגעגעבען מאראזאוו'ן.

מאראזאוו האט גענוי גענומען ארויסשפירען די אויסשטעלונג, און באלד האט ער זיך אויפגעשטעלט און געפרעגט:

— נשטא עטא זא פיאטסאט רובליי זא מפטיר יונה? (וואס איז דאס טפעט פאר א 500 רובל פאר מפטיר יונה).

סאלאמאנאוויטש האט זיך מאמענטאל געכאפט וואס דא קומט פאר, ער האט שוין פערשטאנען אז דאס האבען איהם זיינע קאנקורענטען אנגעפיפען, און ער האט געענטפערט:

— ביי אונז יודען איז דאס מפטיר יונה א זעהר גרויסע סגולה צו פדיון. ווען איינער וויל האבען א גוט יאהר און מאכען גוטע געשעפטען קויפט ער אין דעם הייליגסטען טאג, אין יום-כפור, צו מנחה דעם מפטיר יונה, און ער איז זיכער אז ער וועט האבען א גוט יאהר.

— אבער ווי אזוי קענסטו דיר ערלויבען אויסצוגעבען מיין געלד אויף דיינע „טשורטיסקיע" זאכען?

— נישט פאר מיר, חלילה, האב איך דעם מפטיר יונה געקויפט—האט סאלאמאנאוויטש געענטפערט—נאר פאר'ן געשעפט אז דאס געשעפט זאל גוט זיין און מיר זאלען האבען א גוטען סעזאן.

— אבער אזא סומע. אזוי פיעל געלד?

— וואס דען? האב איך אפשר געזאלט צולאזען אונזערע קאנקורענטען וואס האבען מיט מיר ליציטירט, אז זיי זאלען קויפען מפטיר יונה, און זאלען אונז צונעמען דעם גאנצען פדיון? צי איז שוין די פירמא סאוואי מאראזאוו נישט קאנקורענץ-פעהיג בעגען די דאזיגע אפטעילונג?

— מאלאדיעץ!—האט מאראזאוו אויסגערופען קלאפענדיג איהם אין פלייצע — טעפיער פאנימאיו — איצט פערשטעה איך - אט סוואלאטשי, זיי האבען מיך געוואלט אבנארען, און ער האט געוויזען סאלאמאנאוויטש'ן דעם אנאנים וואס ער האט בעקומען.

סאלאמאנאוויטש האט שוין געזעהען, אז ער האט געזיגט. מאראזאוו איז געוועזען צופרידען פון זיין טרייהאפט צום געשעפט, און צוגעזאגט איהם צו געבען א „נאגראדע".

האט זיך טאקי גראד געמאכט, אז דער ווינטער סעזאהן איז געווען זעהר גוט, מאראזאוו האט געהאט אזא פדיון ווי נאך קיינמאל נישט, און סאלאמאנאוויטש האט איהם ערקלערט אז דאס אלץ איז צוליעב דעם מפטיר יונה.

אויף צווייטען יאהר האט סאלאמאנאוויטש זיך ווידער צוזאמענגעטראפען מיט דער חברה קאמי-וואיאושערען אין ארעט אויף יום-כפור, און ער האט נישט געוואוסט וואס צו טהון. עס האט זיך איהם געוואלט רייצען מיט די קאנקורענטען און ווייטער קויפען מפטיר יונה, אבער ער האט מורא געהאט, טאמער וועט איהם נישט געלינגען אזוי פאראיהרען.

ווען סאלאמאנאוויטש איז אבער געקומען אין האטעל יום-כפור נאך מוסף האט ער אבגענומען א טעלעגראם פון מאראזאוו'ן, וועלכער האט איהם טעלעגראפירט בזה הלשון:

„פאמניטיע סאלאמאנאוויטש פאקופאט ווסיע מפטיר יונה" געדענקט סאלאמאנאוויטש אבצוקויפען אלע מפטיר יונה'ס...

י. גלעזאהן.

התרת נדרים // פעליעטאן פון אל״ד.

שמעו נא רבותי, בעט זיך דער פרעזעס, ראטמאן און פרנס אין די תשובה-טעג פאר'ן גרויסען יום הדין. הערט מיך אויס דיינים, מומחים, הערט מיין בקשה צו אייך:

א גאנץ קיילעכדיג יאהר האב איך אייך אנגעבלאפט אויף וואס די וועלט שטייט. ביי יעדער געלעגנהייט האב איך אייך צוגעזאגט הרים וגבעות. אין יעדער צייט, ווען כ'האב נאר געמוזט אנקומען צו אייך, האב איך אייך פערשפראכען דאס טעלערעל פון הימעל צו דערלאנגען. קיין זאך איז פאר מיר נישט געווען צו שווער אייך צו פערזיכערען.

כ'האב אייך, בשעת הכושר, גארנישט געזשאלעוועט. וואס ס'איז מיר גאר געקומען אויפ'ן געדאנק האב איך דאס פאר אייך צוגעטיילט. כ'האב אייך צוגעזאגט א דאך איבער'ן קאפ. כ'האב אייך פערשפראכען האלץ מיט קוילען אויף די פראסטיגע ווינטער-חדשים. כ'האב פערזיכערט צו פערקלענערען די שטייערען און צו פערגרעסערען די סובסידיעס. הלוואות האב איך אייך געזאגט געבען צו ראטעווען אייערע עקזיסטענצען.

כ'האב פערזיכערט איינצופיהרען ארדנונג. א סדר האב איך געדראפט איינפיהרען אין דער שחיטה און אלע חברות און מוסדות האב איך געדראפט שטיצען. בית יתומים. „טאז", „עזרה", „לינת-הצדק", „מושב-זקנים", גמ"ח און אלע אנדערע פילאנטראפישע און קולטורעלע אינסטיטוציעס האב איך זיך מתחיב געווען אויסצוהאלטען פון דער אלגעמיינער קאסע.

כל נדר או שבועה, אט די אלע צוזאגעכצען, וואס איך האב מיט די שאפסטע שבועות אייך צוגעשווירען צו דערפילען, אלץ, וואס כ'האב אייך פערזיכערט בהקיץ או בחלום, זייענדיג פארגאלאפירט אינ'ם נצחון-קאמף, כל מוצא שפתי, אלע שיינע רייד שיצא מפי, וועלכע איך האב אין אלע צייטען ארויסגעבראנגט פון מיין מויל אבי אייך צו נעמען אויפן זיכער.

בכלהון אתחרטנא בהון. איצט, אז איך גיב זיך אפ א חשבון הנפש, האב איך חרטה אויף די אלע פוסטע פיאזען, וועלכע איך האב געווארפען אויף רעכטס און לינקס, ווייל די אלע זאכען האבען זיך נישט אנגעהויבען און נישט אויסגעלאזט, זענען נישט געשטיגען און נישט געפלויגען און איך בעט ביי אייך מחילה. פארוואס כ'האב אייך אזוי מיאוס געפירט אין באד אריין.

כ'בין אייך אויך מוסר מודעה, אז אויב איך וועל אויף ווייטער ביי א געלעגנהייט, עפעס צוזאגען, זאלט איהר וויסען זיין, אז מיין צוזאג איז קיין צוזאג נישט, מיין פערזיכערונג איז נישט קיין פערזיכערונג. ס'איז אלץ בטל ומבוטל, ס'האט נישט די ווערט קיין אויסגעבלאזען איי.

שמעו נא רבותי, זאגט דער באנקיר, פאבריקאנט, סוחר, קרעמער, הענדלער און סתם-יוד פאר'ן גרויסען בילאנס-טאג. הערט מיך אויס חכמים פון דער מה-נשתנה. הערט מיין טענה צו אייך:

א גאנץ קיילעכדיג יאהר האב איך געהאלטען אין איין שרייבען די „וואקסען" און די האנד איז מיר גאר נישט מיד געווארען. וואו ס'האט זיך נאר געמאכט א געלעגענהייט ארויסצושלעפען א פאר גילדען, בין איך נישט געווען פויל אויף דער פען. אין אלע צייטען פונ'ם יאהר. אין יעדער שעה פון טאג, בהקיץ או בחלום האב איך רק געקלערט און געטראכט צו קריגען א הלואה און צו יעדער מינוט איז ביי מיר געווען צוגעגרייט דאס „בלאנקעל".

פאר יעדער זאך פאר'ן פעקעל סחורה. פאר א ביסעל מזומן, פאר טעסנע-ווארג אין קרעמל, פאר'ן מינדסטען האב איך געשיין מיט וועקלען נא פראווא אי נא ליעווא און אפילו א גמילות-חסדל איז ביי מיר געווען א סחורה.

כ'האב קיינמאל נישט מדקדק געווען מיט'ן טערמין. כ'האב יעדען איליב געכוהן. וועמען א לענגערען, וועמען א קורצער'ן טערמין אבי „פאדאוואי". כ'האב גאר נישט געקלערט וואס ס'וועט זיין מארגען. איך האב נאר געזוכט צו לייען זיין צו בארגען, צו באצאלען -- זאל דער האר פון הימעל זארגען.

איצט, אזוי ווי מיר שטעהען פאר'ן גרויסען משפט, בין איך אייך געקומען מעלדען, טייערע קרעדיטארען, כשר'ע בהמה'לעך, אז איהר זאלט זיך נישט דרעהען דעם קאפ מיט פראטעסטען, נארווארען און אופאדיאשען, ווייל ס'איז א שאד יעדען גראשען ארויסצוווארפען. שרייבט גלייכער באלד אן דריי פייען און געענדיגט אנ'עסק.

איך ווייס, אז איהר וועט פרובען אייערע כחות. איהר וועט לויפען מיט'ן

דעם צווייטען טייל ווערט געשילדערט ווי די קעניגען איזאבעלא קומט אויפ'ן איימא-דא-פע-פלאץ און ברענגט אים די בשורה און ער זאגט זיך אפ פון לעבען. ער דערמאנט די קייט פון אברהם אבינו. די קינדער פאלען צום פאטער אין שוייסן און בעטען ער זאל בלייבען לעבען. ער גיט אבער א געשריי:— „שמע ישראל"—און שפרינגט אין פייער אריין.

די מוזיק אין דער נגון פון „כל נדרי" וועלכער הויבט זיך אן מיט א שטילען געבעט און דערנאך א פלוצלינגער שרעק ווי זיי ליגען אלע געבונדען און זייערע האפנונגען זענען פארלוירען. דער צווייטער טייל פון „כל נדרי" דריקט אויס א פלוצלינגע בשורה, אנ'ענטפער — „ניין" — ער וועט ניט שווערען ביים קרייץ, אז ער בלייבט א אמת'ער קריסט. א געבעט פון די קינדער, א געשריי — „שמע ישראל!" — און אריין אין פייער.

די דאזיגע וואונדערליכע מעלאדיע איז איבערגעגאנגען פון מויל צו מויל און איז אזוי ארום פערשפרייט געווארען בכל תפוצות ישראל, נאך ביז היינטיגען טאג ווערט די הארציגע מעלאדיע פון „כל נדרי" געזונגען און דער הייליגער נאכט פון יום-כפור אין אלע פערווארפענסטע ווינקעלעך און ישובים וואו עס געפינען זיך נאר א מנין יודען, כאטש נישט אלע וויסען ווער ס'איז געווען דער מחבר, וועלכער האט געמוזט זיין קאנספיראטיוו צוליעב דער מורא פאר דער גרויזאמער אינקוויזיציע, וואס האט איהם אבער סוף כל סוף נישט אויסגעמיטען (און וועלכער האט שפעטער אויך אזוי העלדיש פערענדיגט זיין לעבען אויפ'ן פייער) פון אויטא-דאפע מיט „שמע ישראל" אויף די ליפען.

איבערגעגעבען צום דרוק —

דורך ז. ז—ג—ן.

ווי אזוי פערהיט מען זיך פון בויך-טיפוס

טיפוס - קראנקהייטען זענען אין די הערבסט מאנאטען תמיד שטארקער. אין היינטיגען הערבסט אין די דאזיגע ערשיינונג געווען בעזונדערס ערנסט און דעריבער ווערט נויטיג צו פערגרעסערן די אקציע און קאמף מיט דער דאזיגער געפעהרליכער קראנקהייט.

אין ראדאמער וואיעוואודזסטווע ווערט די אקציע געפיהרט. עס זענען ארויסגעגעבען געווארען געהעריגע פעראורדנונגען צו דער סאניטאר מאכט.

די בויך-טיפוס עפידעמיע האט ארום גענומען אלע וואיעוואודזסטוועס אין מאנכע—איז א גאר הויכע מאס: אין רעד 36 טער וואך זענען פערצייכענט געווארען אין ווארשע 155. ווארשאווער וואיעוואודסטווע—104. לאדזער וואיעוואודזסטווע 131, קעלץ 98 אין א. וו.

דאס אנשטעקען זיך מיט א בויך טיפוס קען געשעהן דורכ'ן מויל. דארף מען דעריבער זארגען קודם כל, אז דאס עסענווארג זאל זיין ריין. אהן שטויב, אהן פליגען, וועלכע טראגען פונאנדער די דאזיגע קראנקהייט. דאס איז שייך סיי דאס עסען, וועלכעס מען מאכט פארטיג אין דערהיים און סיי די פראדוקטען. ווי למשל פרוכטען, וועלכע מען קאכט נישט. דאס זעלבע אויך גרינסווארג, רויהע מילך, וואסער און ד. גל.

ריינע הענד און אבהיטען זיך פון מאגען אויפרייסלונגען זענען וויכטיגע בעדינגונגען צו פערהיטען זיך פון קראנק ווערען אויף בויך טיפוס

ביים קויפען עסענווארג, שפייז-פראדוקטען מוז מען אכטונג געבען אויף זייער ריינקייט. נישט קויפען קיין געבעקס און אנדערע פראדוקטען פון ברודיגע קישען אדער קאסטענס פון סטראגאנעס, וועלכע ווערען נישט אבגעהיטען פון שטויב און פון געבעקס, וואס אנדערע ריהרען פריהער אן מיט די הענט. פרוכטען זאל מען עסען נאר רייפע. פריהער דארף מען זיי אבוואשען אין ריין וואסער, אויב מען איז דערמיט נישט זיכער — בעסער דאס נישט צו טרינקען אומגעקאכט. מילך טרינקען — אויפגעקאכטע. פאר י ע ד ע ן עסען—גוט וואשען די הענד

ריין האלטען די קלאזעטען, מאכען דארט דעזינפעקציע, מען דארף געדענקען, אז די אנשטעקענדע באקצילען געפינען זיך אין פסולת נישט נאר פון קראנקען נאר אמאל אויך פון געזונטע מענשען, הויפטזעכליך ביי יענער וועלכע זענען ערשט נישט לאנג געזונד געווארען פון א בויך-טיפוס. א קוועלע פון פערשפרייטען עפידעמיעס זענען די פליגען. דארף מען זיי אויסראטען און נישט דערלאזען זיי צום עסענווארג.

און ענדליך דארף מען געניסען אויך פון פאר-אימפונגען איינשפריצונגען געגען בויך-טיפוס. דאס איז א זעהר לייכטע מעטאדע, וועלכע בעשטעהט דערין, וואס במשך עטליכע טעג נעהמט מען איין פיגולקעס מיט דער אימפונג.

בויך-טיפוס קראנקע דארף מען אבפיהרען אין שפיטאל.

קאמארניק, ווייל מצד הדין, לויט'ן געזעץ, איז דער שולדיגער מחויב לפרוט, אבצוצאהלען זיינע פערפליכטונגען. אך דעו נא רבותי, זייט וויסען, מיינע טייערע לעמעלעך, כי אי אפשר לפרטם, אז מיט א מת וועט שוין דער קאמארניק אויך גארנישט מאכען, כי רבים הם, כ בין שוין אזוי פערזונקען אין חיבית, אז די האר אויפ'ן קאפ זענען נישט מיינע.

ועל כן, נעמט אייך אריין אין קאפ מיין עצה, זאל זיך אייך דאכטען כאלו פורמם, אז כ'האב אייך אבגעצאלט וועט איהר באהיט ווערען פון פרישע היזקות.

ענטפערט מען זיי אלעמען פון אויבן מיט איין און דעמזעלבען ניסח.

הכל מותרים לכם. אויב אייך איז געלונגען אזוי מיאוס אבצופייערען א וועלט, זענט איהר די אמת'ע בריות. הכל מחולים לכם — אז מ'קען איז מען ווערט.

כלן. אלע אייערע צוזאגען, פערפליכטונגען, אלע אייערע נדוים און שבועות זענען בטל ומבוטל און זאל מען אייך רופען „קנאקניסעל" לא שרירין ולא קימין. זיי האבען נישט די ווערט קיין שאס פולווער אין ווען ס'געפעלט נישט זאל אייך אנקלאגען צום ונתנה תוקף.

און איהר, פיינע בריות. אויב איהר האט בעוויזען אבצוטוהן אזעלכע גאוני'שע „קאוואלען" זענט איהר די אמת'ע פיינע לייט און איהר וועט דערפאר עסען אין סוכה מעתה ועד עולם.

היי-יעריגער ראש-השנה אין ראדאם

אין די שוהלען, בתי תפילות און אויף דער גאס

דער היי-יעהריגער ראש השנה אין ראדאם האט זיך גאר שטארק אנגעזעהן. די שטאדט-שוהל, בתי מדרשים, שטיבלעך, חברות און מנינים זענען געווען געפאקט פון מתפללים.

אין דער שוהל האט שעהן געדאווענט דער חזן יאפע מיט דעם גוט-איינשטודירטען פאלק'מ - כאר. זעהר הארציג האט געדאווענט אין בית-מדרש דער בעקאנטער בעל מנגן און גלענצענדער „זאגער" ישראל קופער. אין דער ציוניסטישער ארגאניזאציע האט זעהר גוט אויסגענומען מיט זיינע תפילות דער גוטער זינגער מ. ליקסענבערג.

אין ערשטען טאג ראש השנה איז דאס וועטער געווען אזוי מחיה'דיג וואדים, אז דער שפאציר אין גאס איז געווען זעהר גרויס. יודען האבען געהאט א עונג יום-טוב. אין צווייטען טאג ראש-השנה איז שוין די לופט געווען הערבסטיגער, דאך גענוג שעהן.

אויף טריט און שריט האט מען געזעהען ווי יודען ווינשען זיך הארציג צו דערלעבען איבער א יאהר אין פריי-

---

א מאמעס הארץ.

איבערגעגעבען פון פ. פ—ר

ווען דער ראדאמער בירגער ג. האט זיך צום צווייטען מאל דערוויסט, אז זיין טאכטער איז שוין ווידער אוועק מיט'ן שייגעץ האט ער שוין גארנישט גערעדט. ער איז נאר געבליבען שטעהן עטוואס צורודערט און פערביסען מיט די ליפען. ער האט אראבגעלאזט דעם קאפ אין זיין שעהן-פערקעמטע בארד איז איהם אראבגעהאנגען אויף דער ברוסט ווי צוגעפעסט, נישט טוהענדיג זיך א ריהר פון ארט. ער איז געשטאנען און געשוויגען. אין קאפ איז נאך געשטאנען די בערוישונג פון ערשטען אומגליק, ווען זיין טעכטערל איז פלוצלינג פערשוואונדען און צוזאמען מיט איהר, געלד און א מך שטוב חפצים און איז אוועק מיט'ן קריסטליכען שכנס זוהנדעל. ער דערמאהנט זיך איצט ווי ער האט זיך דערמאלט א בערגענומען ער האט וועלטען איינגעלעגט ביז ס'איז איהם געלונגען זיין טעכטערל צוריקצובריינגען אין זיין יודישע היים, וויפיל מיה און געלד דאס האט איהם אבגעקאסט. ער פיהלט זיך נאך פון דעמאלט קראנק און צובראכען. ער קען נאך נישט קומען צו זיך פון ערשטען קלאפ. ער האט זיך איינגערעדט, אז ער איז שוין פון די צרות פטור און דא נאדיר א צווייטען.

איצט האט ה' ג. שוין אראבגעלאזט די הענד. מסתמא — האט ער זיך געטראכט — איז דאס מן השמים און אויב גאט איז עס ליב איז מיר ניחא און ער האט בעשלאסען גארנישע צו טוהן.

אזוי האט ביי זיך אבגעמאכט דער טאטע. גאנץ אנדערש איז אבער צוגעגאנגען מיט דער פרוי ג. זי, די מאמע פון דער אנטלאפענער טאכטער האט אזוי לייכט נישט געקענט אוועקמאכען מיט די הענד. זי האט עס צו - געקרענקט און געפאלען צו-בעט. ה' ג. האט זיך ביי איהר געבעטען: וואס נעמסט זיך איבער. זעהסט דאך א ס'איז פערפאלען. שלאג דיר ארויס פון קאפ דיין טאכטער. זעהסט דאך א דער שייגעץ ציהט איהר ווי א מאגנעט זי וועט שוין קיין יודיש קינד נישט זיין. זי וועט זיך שמד'ען. אומזיסט פערשאפסט דו דיר קרענקונג. שטעה בעסער אויף פון בעט.

די מאמע האט זיך אבער נישט געקענט בערוהיגען. זי איז נישט אראב פון בעט אין טאג און נאכט געלעגען און נאס געמאכט די קישענס. זי איז פון טאג צו טאג געווארען מעהר קראנק. דאקטוירים זענען כסדר געגאנגען און ערקלערט, אז דאס הארץ איהרס געהט אויס פון בענקשאפט צו איהר טאכטער.

די דאקטוירים האבען געגעבען שוואכע האפנונגען צי זי וועט נאך פון בעט אויפשטעהן.

איינמאהל ביינאכט האט פרוי ג. בעקומען א שטארקען הארץ - אטאק און מ'האט געמיינט, אז יענע נאכט וועט זי אויסהויכען די נשמה. פרוי ג. האט זיך געראנגעלט מיט'ן טוידט און איהר איינציג געבעט איז געווען: ברענגט מיר מיין קינד. כיוויל נאר איין קוק טהון אוף איהר און דאן וועל איך רוהיג שטארבען. כאטש איין קוק טהון און דאן וויל איך די אויגען אויף אייביג פערמאכען.

פרוי ג. האט די קריטישע נאכט איבערגעהאלטען און ס'האט זיך איהר אנגעהויבען בעסערען. פאר די, וואס זענען געקומען איהר מבקר חולה זיין האט זי געטענה'ט: איך פיהל אינסטינקטיוו, אז מיין קינד וועט צוריקקומען איך קען מיין קינד. זי איז גענוג צו געבונדען צו איהרע עלטערען און אמ מייסטען צו דער מאמע, ס'איז איהר בעפאלען א שלעכטער געדאנק. אבער זי וועט צוריקבעקומען דעם שכל און איינזעהען אז זי האט שלעכט געטוהן זי וועט זיך נישט שמד'ען. זי וועט צוריקקומען. ס'מאמעס הארץ פיהלט. די דאזיגע האפנונג גיט מיר כח אויסצוהאלטען.

און ווירקליך האט איהר דער פארגעפיהל נישט אבגענארט. די ערשטע נאכט ראש-השנה איז די טאכטער

דען ביי א בעסערער פּרנסה, ווי אין פערגאַנגענעם יאָהר. און נאָך קיינמאָהל האָבען, רוכט זיך, די ברכות נישט געקלונגען אַזוי אויפריכטיג און ערהליך, ווי היי-יאָהר. לעבען דאָך אַלע אונטער דער בייטש פון קריזיס און עס ווערט לייכטער אויפ'ן הארץ ווען מען ווינשעוועט זיך צו עס זאָל אַמאָהל נעמען א סוף צו דעם ביטערען קהאָל.

ווי גרויס עס איז די נויט אויף די יודישער גאַס זאָל כאָטש בעווייזען דער פאַקט, וואָס דער פּדיון פאַר ראש השנה איז אין די געוועלבער געווען א קלאָגעדיגער. ערשט ערב ראש השנה הארט פאַר ליכט-צינדען האָט זיך געמאַכט א בעוועגונג אין די געוועלבער. יודען האָבען געכאַפּט א גמילת-חסד'ל, צי א פּערדינסטעל און געאיילט אַנגרייטען אויף יום-טוב. דעריבער טאַקע האָבען יודען אַזוי ערנסט פרום געשאַקעלט מיט די קעפּ, ווינשענדיג דעם „לשנה טובה“.

MYDŁO kollontay z pralką jest lepsze pierze, chroni, oszczędza
Złoty medal na wystawie w Katowicach 1927
Genaral. przedstawicielstwo na okręg kielecko-radomski
DOM HANDLOWO-KOMISOWY M. CUKIERMAN KIELCE
ul. Sienkiewicza 32, Telefon 4-55,

אונטער פּיער אויגען מיט א ראַדאָמער האָז

יום - כפּור - פּעליעטאָן

א שטילער, א שווייגענדער און א מרה-שחורה'דיגער איז ער געלעגען, דער שניי-ווייסער כפּרה-האָן. א געבינדענער אין א פינסטערען ווינקעל, טיעף פערזונקען אין זיינע טרויעריגע געדאַנקען.

— קאָן איך מאַכען מיט דיר אַן אינטערוויו, ר' הענדעל? — האָב איך איהם געפרעגט.

ער האָט אויף מיר געקוקט ווי א האָן אויף „בני אדם“ און געשוויגען. איך האָב איהם אויפגעהויבען פון דער ערד, אריינגעטראָגען אין א חדר-מיוחד. פערשפּאַרט הינטער זיך די טהיר און גלעטענדיג איהם איבער'ן קאָפּ, געפרעגט:

— קאָן איך מיט דיר א שמועס-טהון, ר' הענדעל, וועגען איינציגע פראַגען?

ער האָט א דרעה-געטוהן מיט'ן קאָפּ אויף ניין.

— ניין? פאַרוואָס נישט? האָב קיין מורא נישט פאַר מיר, ליעבער האָן — האָב איך איהם איינגערעדט, — איך בין דיינער א שטיקעל קרוב: איך בין א יוד, בין איך אַזוי ווי דו — אַן אייביגע כפּרה-הינדעל אויף דער וועלט... דערצו בין איך נאָך א פעדער-מענש: איך לעב פון דער פעדער...

— אַזוי? האָט זיך דער האָן דערהערט — אויב אַזוי איז עפּעס אנדערש. אויב אַזוי קאָן איך מיט דיר רעדען מיט וואָס, אייגענטליך, קאָן איך דיר דיענען?

— די ערשטע זאַך, — האָב איך געענטפערט — וויל איך וויסען, ווי רופט מען דיך?...

— קוקוריקעוויטש, האָט מיר דער האָן דערלאַנגט זיין פליגעל.

— זעהר אַנגענעהם... האָב איך געזאָגט — ווייטער אינטערעסירט מיך זעהר דיין ביאָגראַפיע: ווער ביזטו פון וואַנען שטאַמסטו? וואו ביזטו דערצויגען געוואָרען? וואָס פאַר א לעבען האָסטו דורכגעמאַכט?...

— אַה. — האָט דער האָן אַנגעהויבען מיט שטאָלץ — איך שטאַם פון סאַמע שפּיץ יחוס, פון די בעריהמטע גאַלאַנער הענער. דערצויגען געוואָרען בין איך אין די שענסטע הויפען,

נאָר צו וואָס טויג מיר דעם יחוס. — האָט ער מעלאַנכאָליש צוגעגעבען, — יחוס איז נישט ווערט קיין אויסגעבלאָזענע איי

— וואָס? וואָס? — האָב איך געפרעגט

— אָט זעהסטו דאָך. — האָט ער געענטפערט, — איך בין געווען אַזאַ מיוחס, אַזאַ שטאָלצער, אַזאַ בעפליגעלטער. דער ערשטער אַריסטאָקראַט אין הויף פונם עופות-קעניגרייך, ארומגערינגעלט מיט א גאַנצע סוויטע היהנער און לסוף, נאָך לאַנגע גלגולים האָט מיך א ראַדאָמער בעל-הבית געפּאַקט, אריינגענומען צו זיך אין שטוב אריין. שטעל דיר פאָר ברוידיקע ווי שלעכט ס'איז צו זיין א יורד: אַמאָל פלעג איך מיר מלכות'דיג ארומשפּאַצירען ווי א פליגעל אַדיוטאַנט מיט שפּאָרען, און אַכטונג געבען אויף דער אָרדנונג און עפענטליכער רוה. אויף מיין קוקוריקו-בעפעהל פלעגען אַלע אויפשטעהן אין דער פריה און נעהמען זיך צו דער טאָג-מעגליכער ארבייט. און היינט ליגענדיג ביי מיין בעל-הבית אין שטוב, הער איך אויס אַזעלכע מאָדנע אינטערנאַציאָנאַלע עפּיטעטען: סעקוועסטראַטאָר, קריזיס, ארבייטסלאָזיגקייט, טאָג און נאַכט אַמפּערען זיי זיך, מאַן און ווייב. דאָ שרייט זי, אַז באַלד נאָך די ימים-טובים מוז זי „קאָניעשטשנע“ פאָהרען קיין זאַקאָפּאַנע נאָך א ביסעל „אנקת מסלדיך“... ס'איז ביטער ווי גאַל...

— יאָ. יאָ. — האָב איך דעם האָן געהאָלפען קרעכצען. — ס'איז נישט פויגעלדיג ...

— אָבער נישט פויגעלדיג — האָט ער א זיפץ געטוהן — ס'איז „כלה כל הקיצין“. איך בין אריינגעפאַלען אין א פינסטערער תפיסה. און איצט — ווער ווייסט, וואָס עס ערוואַרט מיך... מ'קאָן מיך דאָ שטילערהייט דערשטיקען. קיין האָן וועט אפילו קיין קרעה נישט טוהן, און גלייך לאָד ווי צום „ונתנה תוקף“ן... עס שפּילט זיך מיט אייערע מענשעלעך

— זיי האָבען דען א מענשליך געפיל אין הארצען?..

„א גרויסער מיזאַנטראָפּ. — האָב איך ביי זיך געטראַכט — ער רעדט אָבער ווי א מענש און פערמאָגט אינטואיציע“...

— יאָ, יאָ, — האָב איך איהם ווידער געהאָלפען קרעכצען — ס'איז אַזוי שלעכט און אַזוי ביטער, ס'איז פּאַסקודנע.

— נאָך א מין פּאַסקודנע! — האָט ער ווידער א זיפץ-געטוהן — ס'איז פּאַסקודנע שבפּאַסקודנע.. און פרעג, וואָס האָבען זיי צו מיר, אייערע ראַדאָמער יודעלעך? וואָס פאַר א שלעכטס האָב איך זיי געטוהן? זיי זינדיגען און איך בין שולדיג... זיי בראָטען זיך זוימער אויף די פּליאַזשעס און טהוען אָב אַלץ אין דער וועלט און איך בין דאָס כפּרה-הינדעל... נישט אומזיסט האָט מען די יודען פיינט אויף דער וועלט. א בלוט-שונא בין איך זיי...

דאָס האָט שוין מיר פערדראָסען! ער האָט מיר ממש אַנגעטראָטען אויפ'ן היינער-אויג. א האָן זאָל זיין אַזאַ אנטיסעמיט!...

— מאָל זיך — האָב איך זיך אַנגענומען די יודישע קריוודע, מאָל זיך, ליבער האָן, אַז די יודען דאַרפען דיר זיין נאָך גרעסערע שונאים, ווי דו זיין; דיינע עלטערן האָבען זיי חיבש שלעכטס אַנגעטוהן.

— מיינע עלטערן? דהיינו, וואָס פאַר א שלעכטס האָבען מיינע עלטערן זיי געטוהן?

— דער מדרש דערצעהלט, — האָב איך איהם דערקלערט.— „אז א תרנגול ואתרנגולתא חרבה טור-מלכה“ — צוליב א האָהן מיט א היהן איז חרוב געוואָרען טור-מלכא...

— וואָסער האָן? וועלכע היהן? — האָט ער גענומען שרייען. דאָס האָט איהר דאָך צו פערדאַנקען אייער קמצא-בר-קמצא...

— און בכלל — האָב איך זיך געמאַכט נישט הערענדיג — זייט איהר הענער אַן אומרוהיג פאָלק: רק איהר קריעגט זיך, רק איהר שלאָגט זיך, איהר זייט געגען דעם שלום...

— כאַ, כאַ, כאַ. — האָט ער זיך הויך פונאַנדערגעלאַכט — נישטאָ ווער עס זאָל לאַכען, כ'לעבען, מיר זענען געגען דעם שלום? זיי קריגען זיך, זיי פיהרען טאָג און נאַכט מחלוקת, זיי רייסען זיך ווי די הענער, זיי מאַכען חרוב א יודישע קהלה. זיי פּראָצעסירען זיך און פּומלען שטענדיג מיט וואָהל-מאַנעווערס און מאַכען אָן בזיונות און אויף אונז זאָגען זיי, אַז מיר זענען געגען דעם שלום! איהר ראַדאָמער יודעלעך, זאָלט מיר מוחל זיין וואָס, וואָס אָבער „רודף שלום'ניקעס“ זייט איהר גאַנץ קליינע...

דאָ האָט שוין אין מיר אַנגעהויבען צו רעדען דאָס נאַצאָנאַלע געפיהל:

- ווער, ווער, נאָר דו. „פּעטאָך“ איינער, זאָלסט מיר וועגען שלום נישט רעדען! — האָב איך א געשריי געטוהן אין גרויס אויפרעגונג — אויסגעוואַקסען בריאַנ'ס א יורש, א נייער שלום-אַפּאָסטאָל האָט זיך געפונען. קוקוריקעוויטש! דו קענסט נישט אָבשאַצען די ראַדאָמער מחלוקת, דו ווייסט ניט ווער עס האָט אייגענטליך איינגעפיהרט ביי אונז די קריגעריש שטימונג, דו פערשטעהסט ניט צוליב וואָס מיר אַמפּערן זיך, זאָל-

---

אהיים געקומען, ציגעפאַלען צום קראַנקען-בעט און געבעטען ביי די מאַמע זי זאָל איהר מוחל זיין. זי וועט שוין מעהר דאָס נישט טוהן.

— מאַמע — האָט זי אויסגעכליפּעט איך בין שוין געגאַנגען מיט'ן שייגעץ אין קירכע אריין זיך שמד'ען. דאָס גאַנצע דאָרף האָט זיך שוין געגרייט צו מיין טויף-צערעמאָניע. פּלוצלינג האָב איך זיך דערמאָנט, אַז היינאַכט איז ראש השנה. האָט זיך אין מיר דאָס הארץ גענומען וואָרפען, אַז כ'בין אין מיטען וועג צו דער קירכע געבליבען שטעהן. כ'האָב נישט געקענט ווייטער שטעלען א טריט. ס'האָט זיך מיר פערבענקט א היים, צום טאַטען און נאָך מעהר צו דיר, מאַמע. כ'האָב צונויפגענומען דאָס לעצטע ביסעל כוחות און אַנטלאָפען. איך לויף שוין אַזוי שעה'ן לאַנג ביז כ'האָב מיך דערשלאָגען א היים.

ביי דער דאָזיגער סצענע איז פּונקט אַנגעקומען דער טאַטע. ער איז גראָד געקומען פון דאַוונען. די טאָכטער איז אַנטשוויגען געוואָרען און פאַר בושה איינגעגראָבען דעם קאָפּ אין בעט פון דער מאַמע.

דער טאַטע איז געשטאַנען אַנגעכמורעט, אַנגעברוגז'ט. אָבער דער מאַמעס פּנים האָט אויפגעשיינט, מיט א שמייכעל פון טריאומף, וואָס איהר נביאות איז מקוים געוואָרען.

סטו פֿירמאַכען דיין פּיסק, אנטיסעמיטניק איינער וואָרט, וואָרט חעפּט אַ באַלר זיין די כפּ־ה...

ווי עס ווייזט אויס, האָט זיך דער האָהן זערפ הלט שטאַרק נעטראָפען פון מיינע רייד: אַ קליינינקייט? אַניעריהערט זיין „פּיפּיק"! ווייל פּלוצלינג איז געשעהן עטוואָס שרעקליכעס: ער האָט זיך האסטיג געגעבען אַ שטעל אויף ביידע פיס (וואו איז אהינגעקומען דאָס שטריקעל, מיט וועלכען ער איז געווען געבינדען — ווייס איך נישט) די פעדערען איזם האלז האָבען זיך איהם געשטעלט קאפּויער, דער שנאָבעל האָט זיך אויסגעצויגען ווי אַ לאַנגער טשוואָק דער קאַם האט זיך אנגעגאָסען מיט בלוט און ער האָט מיך גענומען רייסען און בייסען און פּיקען מיט אַזאַ אימפּעט, אַז איך האָב זיך אַזש — אויפגעכאַפּט...

— — — —

— וואָס איז מיט דירז — האָט עמיצער געשריגען שטעהענדיג ביי מיין בעט און שטורכענדיג אין די זייטען — וואָס סאר אַ שלאָף איז היינט אויף דיין קאָפּז ס'איז דאָך ערב יום כפור אויף דער וועלט, שטעה שוין אויף גיכער, מ'דאַרף שלאָגען כפרות...

אביחיל

קומט פון תשליך און געפינט איר מאַן אין די אָרעמס פון דער דינסט־מיידעל.

אויף איינע פון די ראַדאָמער גאַסען קאָכט איצט מיט אַ פּיקאַנטע פאַמיליען־דראַמע וועלכע האָט זיך אָפּגעשפּילט אין אַן אָנשטענדיגער יודישער פאַמיליע.

דער ראַדאָמער יונגערמאַן ר. האָט מיט אַ פּאָר יאָהר צוריק חתונה געהאַט מיט אַ רייכער יודישער פרויל, וועלכע האָט איהם געגעבען אַ גרויסע סומע נדן.

דער שידוך איז געווען אַ געראָטענער און דער יונגערמאַן איז מיט זיין פרוי וועלכע איז אגב בעדייטענד עלטער פון אים ניט געווען צופרידען און האָט געזוכט זייטיגע ליבעס.

אַזוי האָט ער די לעצטע צייט פערפיהרט אַ געהיימע ליבע מיט זיין שיינער דינסט. אַ לענגערע צייט האָט די פרוי ניט געהאַט קיין אַנונג וועגען דער „געהיימער ליבע" פון איר מאַן. נעכטען ביינאַכט איז זי אַוועק צו תשליך, דער מאַן, וועלכער האָט איהר דערקלערט, אַז ער שפּירט זיך ניט גוט איז געבליבען אין שטוב.

אויסנוצענדיג די געלעגענהייט, וואָס אין שטוב איז קיינער ניט געווען, האָט ער אריינגערופען דאָס דינסטמיידעל צו זיך אין קאַבינעט און געלאָזט זיך וואוילגעהן. פּלוצלינג, איז אָבער די פרוי צוריקגעקימען פון תשליך.

זי האָט געעפענט דעם פּאָראַד־אריינגאַנג מיט אַ פּראָטעקציאָנעלען שליסעל און באַלד דערנאָך די טיר פון קאַבינעט און דאָ איז זי געבליבען שטעהן ווי אַ געפּלעפטע. זי האָט בעמערקט איהר מאַן מיט דער דינסט אין אַ פּאָזע, וועלכע האָט איהר ענטדעקט זייער גאַנצען אמת וועגען איהר מאַנס „ליבע" צו דער דינסט.

אַן־אויפגערעגטע האָט די פרוי געכאַפּט אַ שכוהל און אַ שליידער געטון אין דעם פּאַרל.

די אויפגערעגטע פרוי האָט בעקומען אַ שווערען נערווען־אַטאַק און ס'איז ארויסגערופען געוואָרען אַ דאָקטאָר. דער בעל־דבר איז אַנטלאָפען פון שטוב.

איוב'ס אומגליק אויסגעגאָסן אויף אַ יודישער פאַמיליע

איין טאָג נאָכ'ן צווייטען בעגראָבט אַ טאַטע צוויי טעכטער — פאָהרענדיג אויף דער לויה דערעהט זיך איבער דער אויטאָ און דער אומגליקליכער פאָטער ווערט שטערבליך פערוואונדעט—נאָך עטליכע פון די מלוים זענען שווער פערוואונדעט און איין יוד איז גע'הרג'עט געוואָרען

אַ שוידערליכע טראַגעדיע האָט זיך אָבגעשפּילט היינטיגע וואָך אין שטעטעל זוואָלין ביים דאָרטיגען יודישען איינוואָהנער לייב בומאיילגרין.

ביים דערמאָנטען יוד זענען קראַנק געוואָרען צוויי טעכטער אויף בויךטיפוס. איינע פון זיי די עלטערע, אַ מיידעל פון 20 יאָהר, האָט מען געמוזט איבערפיהרען אין שפּיטאָל אריין קיין קאָזשעניץ.

פאַריגען שבת איז ביים בומאיילגרין געשטאָרבען די יונגערע 15־יעהריגע טאָכטער און דעם זעלבען שבת אין אָוועגד איז געשטאָרבען די עלטערע אין קאָזשעניצער שפּיטאָל.

צומאָרגענס, זונטאָג, איז דער אומגליקליכער פאָטער געגאַנגען אויף דער לויה פון זיין יונגערע טאָכטער, וועלכע ער האָט מקבר געווען אין זוואָלין און אויף צומאָרגענס איז ער געפאָהרען אויף דער צווייטער לויה קיין קאָזשעניק.

לייב בומאיילגרין האָט געדינגען אַ לאַסט־אויטאָבוס און צוזאַמען מיט זיינע 15 קרובים און בעקאַנטע געפאָהרען קיין קאָזשעניץ אויף דער לויה פון דער צווייטער טאָכטער.

אויפ'ן וועג איז זיי אַקעגענגעקומען אַ פיהר און דאָס פערד, אויס שרעק פאַר'ן אויטאָבוס, האָט גענומען שפּרינגען אין רער גאַנצער ברייט פון שאָסע. דער שאָפער האָט געוואָלט האַלטען דעם מאַשין, אָבער אים אומגליק איז געשעהן אַ קאַטאַסטראָפע און דער אויטאָ האָט זיך דערביי איבערגעדרעהט און אַראָבקויקעלט זיך אין ראָוו אריין.

דער הרג'ענדיג אויפ'ן אָרט איינעם פון די פּאַסאַזשירען זיסעל גראָסמאַן. ס'זענען אויך שווער פערווינדעט געוואָרען עטליכע פון די מלוים, צווישען וועלכע ס'איז שרעקליך צעשעדיגט געוואָרען לייב בומאיילגרין אליין, וועלכען מ'האָט געמוזט גלייך פיהרען אין שפּי־

איין שכנ'טע זאָגט אויף דער צווייטער אַז זי מאַכט כישוף

די שכנ'טעס מושאַלאָוואַ פראַנציסקאַ און יוזעפאַ וויאַטראָווסקאַ פון וואָצין, האָבען אַ טבע זיך אָפּט ארומצוקריגען. איינמאָהל בעת אַזאַ קריגעריי האָט די מושאַלאָווע געזאָגט אויף דער יוזעפּאָווא, אַז זי מאַכט כשוף; בכן זי געהט אויף טעלרער, וואו זי זאַמעלט ראָסע דערנאָך זאָגט זי אַזעלכע שפּרוכען מיט ברכות און קללות.

די יוזעפּאָווע האָט זיך דערפון געפינען בעליידיגט און אָנגעקלאָגט איהר שכנ'טע פאַר אָנרופען זי מכשפה.

אויפ'ן פּראָצעס אין ראַדאָמער שטאָטישען געריכט האָט די מושאַלאָווע בעקומען אַ פּסק אַ חודש תפיסה. דאָס געריכט האט אין זיינע מאָטיווען אָנגעמערקט, אַז די דאָזיגע שטראָף איז דערפאַר אויסגעמאָסטען אין אַ שאַרפער פאָרם בכדי צו מאַכען בעוואוסטזיניגער די פינסטערע מאַסען, אַז ס'איז נישט ערלויבט צופערשפּרייטען אַזעלכע מעשיות. וואָס זענען אָפּט גורם, אַז די וועלכע מען איז חושד אויפ'ן דאַרף אין אַזעלכע זאַכען ווערען פערפּאָלגט און שטעהען אויס שיקאַנעס פון זייערע שכנים.

די פער'משפּט'ע מושאַלאָווע האָט אויפ'ן פּסק אריינגעטראָגען אַן'אַפּעלאַציע מיט דער הבטחה צו צושטעלען בעווייזען, אַז די פאָרוואורפען, וואָס זי האָט געמאַכט איהר שכנ'טע זענען אמת'ע.

אויפ'ן אַפּעלאַציע־פּראָצעס האָט זיך דער אַדוואָקאַט פון דער בעשולדיגטער אָבגעזאָגט ארויסצוריקען די אמת'ע בעווייזען פון זיין קליענטין.

דאָס אַפּעלאַציע־געריכט נעמענדיג אין אכט דעם נידריגען גייסטיגען ניוואָ פון דער בעשולדיגטער האָט איהר פער'משפּט אויף אַ חודש ארעסט, אַנשטאָט תפיסה.

די פער'משפּט'ע האָט ווידער אַמאָהל פערזאָגט אַנ'אַפּעלאַציע.

⊙⊙⊙⊙

די רייזע מיט די אויטאָבוסען־קאַלעיאָווע ראַדאָם — וואַרשאַ ווערט פערקלענערט מיט אַ האַלבע שעה.

אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם, וואָס דער ניי־געלייגטער אַספאַלט־שאָסע אויף דער שטרעקע וואַרשאַ—ראַדאָם ווערט שוין די טעג פערטיג, האָט די דירעקציע פון די אויטאָבוסען־קאַלעיאָווע פון 1|10 איינגעפיהרט אַ נייעם פאָהר־פּלאַן, לויט וועלכען די רייזע פון ראַדאָם קיין וואַרשאַ, ווי אויך צוריק, וועט נאָר דויערען דריי מיט אַ האַלבע שעה, אַנשטאָט וואָס ביז יעצט האָט די זעלבע רייזע געדויערט גאַנצע 4 שעה.

לויט דעם נייעם ראָזקלאַד־יאַזדע געהן אָב פון ראַדאָם די אויטאָבוסען־קאַלעיאָווע. 5^{40} (אויסער דאָנערשטאָג, פרייטאָג און שבת) $6.^{45}$ 10^{15} (אויסער שבת) 12^{30} 16^{30} און 18^{50}.

קיין ראַדאָם קומען די אויטאָבוסען־קאַלעיאָווע 11^{35} (אויסער שבת) 13^{40} אויסער פרייטאָג 16^{10} 20^{15} 22^{30} (אויסער פרייטאָג און שבת) און 23^{45}

די צוגען פון וואַרשאַ זענען נישט געענדערט.

טאָל ארײן קײן קאָזשעניץ.

איוב'ס צארען איז אויסגעגאָסען געװאָרען אויף דער דאזיגער יודישער פאמיליע. צװײ טעכטער געבראָכען אײן טאג נאָכ'ן צװײטען; לײב פוימאײלגרין אלײן ראנגעלט זיך מיט'ן טויט און דאס װײב מיט א יתום'ע טאכטער לי־גען אויך אין שפיטאָל אויף שװערע קראנקהײטען.

דאָס גאנצע שטעדטל און די אומגע־גענד געפינט זיך אינטער שרעקליכען דען אײנדרוק פון דער מורא'דיגער טראגעדיע.

דער געהרג'עטער זיסעל גראָסמאן און אזוי לײב פוימאײלגרין זענען אין װאָלין פון די אָנגעזעהענע און סאלידע מוחרים. דאָס דאָזיגע שרעקליכע אומ־גליק האָט דאָס שטעטעל דערשראָקען און עס אײנגעהילט אין א טיפען טרויער.

װי מען גיעט איבער האָט דער־טראגיש - אומגעקומענער גראָסמאן א הויז אין ראדאם אויף סטאראָ קראַ־קאָװסקאַ.

יונגער „קינסטלער"
אויף גאַסטראָל'ען אין ראדאם.

אין משך פון די לעצטע װאָכען איז אין ראדאָם אויסגעפיהרט געװאָרען א רײהע גניבותאן אײנברוכען. מ'האָט ארומגעזוכט די „בעלי מלאכית" אזוי לאנג ביז מ'האָט זיך ענדליך אָנגעשטויסען אויף די לאנגע האנד.

אין טיטין־געשעפט פון חיים איצקאָװיטש מאלטשעװסקי 6 האָט דער 19־יעהריגער יוזעף לישניעװסקי זיך גע־גרײט צו מאכען א אײנברוך. אין סאָמע מיטען האט מען איהם געכאפט בײ דער האנד און װען מ'האָט איהם גענו־מען אויף א פערהער האָט ער פאָרגע־שטעלט זײן „טאָג בוך", װעלכער האָט דערצעהלט פון א האלב כוץ ערטער, װאו זײן האנד האָט אלץ דערגרײכט.

אזוי האָט ער בע'גנב'עט דאָס גע־װעלב אויף זשעראָמסקי 55 פון א גע־װיסען סטעפאן מיגאלאָ; פאפיראָסען האָט ער ארויסגעלאָזט פון דער אינװאלירען־בודקע אויף ראָג זשעראָמ־סקי און פאש; פון דער װיסטאָװע אין דער פראלניע אויף סלאָװאצקי 59 האָט ער ארויסגעצויגען אנצוגער; אין יובי־לער - געשעפט פון מאיר גראָספעלד זשעראָמסקי 40 האָט ער פון שוי־פענסטער ארויסגעצויגען ביזשוטעריע. ער האָט אויך ניט דורכגעלאָזט דעם פארק קאָשצושקאָ (נײער גאָרטען) אין דעם בויכסען־געשעפט אין גאָרטען האָט ער גע'גנב'עט צוקערװארג און פאפיראָסען.

בעזונדערס האָט ער געהאט חשק צו די פאפיראָסען־קאָסטען פון די אינװאלידען. כ'עט אין אלע עקען שטאָדט װי פאָדיאודאָװע, 1־ער מאי, א. א. װאו ס'געפינען זיך אזעלכע בודקעס זענען אויסגעפיהרט געװאָרען גניבות און דאָס אַלץ איז געװען זײן מלאכה.

לישניעװסקי האָט אָנגעװיזען װאו ער האָט די גע'גנב'עטע זאכען און פאפיראָסען פארקויפט. װען מ'האָט דאָרט געמאכט רעװיזיעס האָט מען א טײל זאכען געפינען אין די פאָליצײ האָט צוזאמען מיט איהם אויך ארעסטירט די פאסערס.

דער יונגער „קינסטלער" האָט נישט קײן בעשטימט װאוין־ארט, אפנים ער איז געקימען אויף גאסטראָלען קײן ראדאָם אונז מזכה זײן מיט זײן „קינס־טלערישן" האנד ארבײט.

געשמדטע יודישע פרוי דערקענט אין איהר קריסטליכען מאַן א פאָגראָמ־טשיק, װאָס האָט ערמאָרדעט איהר מיהמען.

דער חיגער אײנװאוינער מ. י. גיט אונז איבער פאָלגענדע סענסאציאָנעלע געשיכטע:

מיט 10 יאָהר צוריק איז געשטאָרבען אין װילנע זײנע א שװעסטער, װעלכע האָט איבערגעלאָזט א 22־יעהריגע טאָכ־טער שײנע.

מיט 5 יאָהר צוריק איז דאָס פרײלין אין אײן שײנעם פריהמאָרגען נעלם געװאָרען און ער האָט ניט געװאוסט װאָס איבערצוטראכטען.

מודא האָבענדיג אז מיט איהר האָט פאסירט א אומגליקס־פאל, האָט ער זיך געװענדעט צו דער פאָליצײ; די פאָליצײ האָט פערפיהרט אַנ'אויספאָר־שונג, אין רעזולטאט פון װעלכער ס'איז פעסטגעשטעלט געװאָרען, אז זײן פלי־מעניצע האָט זיך פערליבט אין א גוי־װעזענעם סערזשאנט. זי האָט זיך צוליב איהם געשמדט און ער האָט מיט איהר חתונה געהאָט.

דער פעטער האָט זיך אויך דער־װאוסט, אז זײן געשמדטע פלימעניצע װאוינט מיט איהר מאן ערגיץ ניט װײט פון בעראנאָװיטש.

פון דאמאלסט אָן זענען אװעקגעגאנ־גען עטליכע יאָהר און ער האָט שוין געהאָט פערגעסען אָן דער גאנצער גע־שיכטע. די טעג איז אָבער צו איהם אין װאוינונג אַרײנגעקומען א יונגע פרוי מיט אַנ'אויסגעבלײכט - פארמאטערטען פנים אין װעלכער ער האָט צו זײן גרויס איבערראשונג דערקענט זײן גע־שמדטע פלימעניצע.

די פלימעניצע האָט דערצעהלענדיג איהם זיך שטארק פונאנדערגעװײנט ער האָט איהר ארײנגענומען אין א בעזונדערן צימער און דאָ האָט ער זיך דערװאוסט פון איהר א העכסט סענסאציאָנעלע געשיכטע.

גלײך פון די ערשטע טעג נאָך איהר חתונה, האָט זי בײ איהר איצטיגען מאן טאדעאוש יוראָװסקי גענומען בע־מערקען אנטיסעמיטישע שפיצלעך, װאָס װײטער האָט ער זיך גענומען צו איהר בעציהען אַלץ ערגער און ערגער: ער פלעגט פאר איהר און זי אויגען נאָך װאָן רעדען אויף די יודען כל דברי־אסור; ער האָט פערשטאנען, אז ער פערשאפט איהר דערמיט יסורים און רעיפון, האָט ער געהאט הנאה.

ראָ ניט לאנג, דורכבלעטערנדיג זײנע אלטע דאָקומענטען און פאפירן האָט זי זיך דערװאוסט, אז ער איז געװען אין פעטליורעס ארמע; צװישען די פאפירן האָט זיך אויך געפונען פאָטאָגראפיעס פון פרויען, אויף אײניגע פון זײ זענען געמאכט געװאָרען מיט איהר מאנס האנר צינישע אויפשריפטען. „דאָס די פרוי האָב איך פערגװאלדיגט בעתן פאָגראָם אויף זשידעס אין דעם און דעם שטעטל!" אײנע פון די פאָטאָגראפיעס האָט פאָר־געשטעלט איהרע א מומען װאָס איז דערהרגעט געװאָרען בעת א פאָגראָם אין אוקראינע

די דאָזיקע אנטדעקונג האָט אויף איהר געמאכט א דערשיטערנדיגען אײנ־דרוק.

אויף מאָרגען איז זי אנטלאָפען פון איהר מאן; און איצט איז זי געקומען טאָן תשובה דערפאר װאָס זי האָט זיך גע'שמד'ט צוליב א פאָגראָמשיק און גע־לעבט מיט איהם 5 יאָהר צײט.

די אומגליקליכע האָט פון איהרע איבערלעבונגען בעקומען א שטארקע נערװען דערשיטערונג

(ג. מ.)

אָריגינעלע דעמאָנסטראציע ערב פראָצעס

דער ראדאָמער קרײז־געריכט האָט אויף זײן ארויספאָהר־סעסיע אין צאָזמער בעטראכט א קאָמוניסטישען פראָצעס.

דער פראָצעס האָט זיך געצויגען צװײ טעג און ס'זענען גע'משפט געװאָרען 14 מאן.

די בעשולדיגטע מיצעגמאכער, לעדער־מאן און ראָזענמוטער זענען פעראור־טײלט געװאָרען צו אנדערטהאלבען יאָהר קװאָשניעװסקי און גיפּאסעל צו א יאָהר שיב און זילבערשטײן אויף א יאָהר, אָבער די שטראָף איז זײ אָבגעלעגט געװאָרען.

די איבריגע 7 זענען פרײגעשפראָכען געװאָרען.

אויפ'ן פראָצעס האָט זיך ארויסגעװיזען, אז די בעשולדיגטע האָבען ערב דעם פראָצעס אײנגעאָרדענט אין תפיסה א אָריגינעלע דעמאָנסטראציע. זײ האָבען נעמליך זיך אויסגעטוהן ביז דער העלפט און זיך קאטעגאָריש אָבגעזאָגט ארויס־צוציהען אויף זיך מלבושים.

Tabletki Togal

א סך מענשען
פאַרלירען די לוסט צום לעבען

װײל זײ זענען זעהר געקװעלט פון רעװמאטיזם און נערװען־שמערצען. דאס איז אָבער נישט קײן סיבה צו פערצװײפלען, װײל א סך טויזענדער פון לײ־דענדע האָבען זײער געזונדהײט דורך טאָגאל צוריק געװאונען. טאָגאל־טאבלעטקעס בעקעמפען די לײדען דורכדעם, װאָס זײ רער־לאָזען נישט דאס אנזאמלען זיך פון הארנזויער. אומשעדליך פאר'ן הארץ, מאגען און אנדערע ארגאנען. צו בעקומען אין אלע אפטײקען.

אויף יום-טוב
נישט פערטרעטבאר
אין כשר'ער קיך!

כשר

צערעס

צערעס 100%-גער קאַקאָס-פעטס ווערט אויסגעאַרבייט אונטער דער שטרענגער השגחה
פון הרב ר' שמחה פרענקעל פון סקאַווינא און קען עמפפעהלט ווערען אפילו למהדרין-מן המהדרין

צו דער אויפמערקזאמקייט פון קינא-פובליקום!

פאר'ן שליסן דעם נומער האט אונז די דירעקציע פון קינא „אפאללא" מיטגעטיילט אז דאס בילד וואס איז אנאנסירט אין אונזער צייטונג אויף דער ערשטער זייט ווערט אבגעלייגט אויף א צווייט מאהל.

פין היינטיגן פרייטאג דעם 7 פאוסדז. געהט אלס פרעמיערע דאס פאפולערע היסטארישע בילד די „פירשטין לאוויצקא" וואס איז אנאנסירט אויף דער 9-טער זייט.

Optyk Dyplomowany

Z. WEGIER

Absolwent Wyższej Szkoły Optycznej w Jenie

RADOM, ul. Żeromskiego 25

POLECA

Okulary i binokle

Wykonanie recept ściśle według przepisów P.P. Lekarzy

ZEISS PUNKTAL

Obsługa ściśle fachowa — **Ceny b. przystępne**

KINO **Apollo** KINO

prezentuje najnowszy polski
:-: dźwiękowiec z udziałem :-:

Jadwigi Smosarskiej
J. Węgrzyna
St. Jaracza
i st. Gruszczynskiego

P. T.

KSIĘŻNA ŁOWICKA

PREMJERA w Piątek 7 października

A. RAPAPORT i SYNOWIE

B i e l s k o

ביליצער שטאפן!
ביליגסטע קוועלע!

ביליג! — עלעגאנט! — דויערהאפט!

דערמיט מאכען מיר בעקאנט דאס אונזער
פאבריק'ס-לאגער איז פערזעהן אויף'ן ווינטער-סעזאן מיט די
בעסטע, שענסטע און מאדערנסטע **שטאפען**
ווי: פאלטענס, יעשאנקעס, וועליארען, אנציגער, קרעפעס, קאמגארנעס, באסטאנען, שעוויאטען, גארבארדינען פוטער-איבערצוג, דיעגאנאלן א.א. פאר דאמען און הערן
ווי אויך א ספעציעלער אויסוואהל פאר שול-יוגענד

■ ■ ■ ■ אלעס צו געגויע פאבריקס-פרייזען ■ ■ ■ ■

אונזערע שטאפן זענען בעוויזען אלס די בעסטע
פון אלע ביליצער אויפארבייטונגען

קומט און איבערצייגט אייך!

מיט אכטונג

א. ראפאפארט און זיהן — ביעלסקא

פאבריק'ס-סקלאד אין ראדאם, זשעראמסקי גאס 23

פון קינא „אפאללא"

ווירער ווין די דירעקציע פון קינא אפאללא א הערליך בילד א.נ. די „פירשטין לאוויצקא" מיט'ן אנטייל פון די בעריהמטסטע פוילישע ארטיסטן. דאס בילד איז דעמאנסטרירט געווארן מיט'ן גרעסטן ערפאלג אין אלע גרעסטע קינאס.

ווי מיר זעהען בעמיהט זיך דער נייער קינא „אפאללא" צו געבען בילדער פון דער ערשטער מדרגה.

Biuro próśb i przepisywań

„**UNITAS**"

RADOM, Żeromskiego 34 (w podwórzu)

załatwia

Prośby i podania do wszelkich władz
Windykacje protestów i innych należności
Prowadzi prawidłowe i uproszczone **KSIĘGI HANDLOWE**
Przepisywanie na maszynie

Tanio! — Szybko! — Solidnie!

פון פרויען פעראיין „וויזא"

דער פרויען-פעראיין „וויזא" אין ראדאם פערשטארקט זיין טהעטיגקייט. ס'זענען איינגעפיהרט געווארען העברעאישע און ענגלישע קורסען, וואס ווערען געלייטעט דורך גוטע פעדאגאגען. חוץ דעם ווערט אויך איינגעארדענט ספארט און גימנאסטישע איבונגען פאר די מיטגלידערינס.

גאנץ אפט ווערען געהאלטען רעפעראטען און פארלעזונגען איבער פערשידענער אקטועלע טעמעס.

דעם 16-טען ה. ח. וועט האלטען א רעפעראט ה' ארנאלד ראזענפעלד. ס'וועט גלייכצייטיג פארקומען א געזעליגע טיי ביי דער בעטייליגונג פון די מיטגלידער און איינגעלאדענע געסט.

DO BIURA POTRZEBNI

Chłopiec i Panienka

Wykształcenie minimum 4-ch klas

Oferty do Redakcji pod „BIURO"

א פאבריק פון קאלאניאל סחורה

זוכט א אגענט פון דער זעלבער בראנזשע

אפערטעס אין רעדאקציע: „WPROWADZONY"

אפעל

צו אלע פון דער נאדעל-בראנזשע

דערמיט זענען מיר מודיע, אז דער 15 ליסטאפאד איז דער לעצטער טערמין פון מייסטער-עגזאמינען און אויך ארויסצונעמען האנדווערקער-קארטען ביז דאן קאן מען נאך גטניסען פון הנחות (אולגעס). נאכדעם וועט זיין שוין שפעט און ס'וועלען זיין גרויסע שוועריגקייטן וועלכע וועלען זיך זעהר נישט גינסטיג אפרופן אויף די, וואס פיהרען א אייגענעם ווערקשטעל אהן די דערמאנטע פארמאליטעטען.

בעזונדערס ווענדען מיר זיך צו אלע שניידער, שניידערינס, קירזשנער, היטעל-מאכער. קאפעלושניקעס זיי זאלען זיך בעציהען קארעקט צו אונזערע דעלעגאטען וואס גטהען מאכען א קאנטראל איבער די דערמאנטע ווארשטאטן צי זיי בעזיצען האנטווערקער-קארטען און ווער ס'פיהרט א אונלעגאלען ווארשטאט. אונזער שניידער-מייסטער-צעך פיהרט אויס די קאנטראל לויט'ן בעפעל פון דער העכערער מאכט. אונזערע דעלעגאטען דארפען נישט אויף קיינעם אן קיין שום מורא ביים אויספיהרען די קאנטראל און בעמיהען זיך פון זייער זייט אויסצופיהרען זייער זאך אויף א שטיל'ן סאלידען אופן. זיי בעמיהען זיך ווי ווייט מעגליך נישט ארויפצולייגען אויף קיינעם קיין שטראף און אויב ס'געשעהט אזעלכעס איז דאס נישט זייער שולד, נאר אין דעם זענען שולדיג די יעניגע, וואס פערהאלטען זיך נישט ווי געהעריג ווען אונזערע דעלעגאטען פערלאנגען פון זיי אינפארמאציעס ביים אויספולן די פארמולארען. מיר בעטען דאס צו נעמען אין אכט און פערשטעהן, אז אונזער צעך ארבייט נאר פאר זייער טובה.

צום סוף פון אונזער אפעל דערמאנען מיר ווענען א וויכטיגען פונקט. דאס איז וועגען מיטגליד-אבצאהל, וואס איז דער יסוד פון אונזער צעך. מיר אפעלירען און בעטען דאס נישט גרינגצושעצען, ווייל מיט'ן נישט צאהלען ברעכען זיי א נסער אונזער פעראיין. וועלכער איז ביי די יעצטיגע צייט א גרויסע נויטווענדיגקייט און זיין עגזיסטענץ איז ממש א לעבענס-פראגע פאר אלע וואס האלטען א נאדעל אין האנט און ציהען פון דעם היונה.

מיר ווילען זיך דא נישט רעקלאמירען, ווייל יעדער איינער פון אונזערע מיטגלידער ווייסט די פערדיענסטען פון שניידער-צעך. פון זיינע לייסטונגען און אינטערווענצען אין פערשידענע נויטיגע פאלען, וואס זענען נוגע די עגזיסטענץ און דאס לעבען פון אונזער נאדעל-פאך. יעדער איינער ווייסט געוויס פון דער געגענזייטיגער הילף, וואס מיר אנטוויקלען פאר אונזערע פעראָרימטע מיטגלידער, ווי אויך פון די גרויסע בעמיהונגען, וואס אונזער צעך שטרענגט אן אין פאל ווען אונזער א חבר ווערט עקסמיסירט און פערלירט דעם דאך איבער'ן קאפ. מיט איין ווארט, ס'איז דער הייליגסטער חוב, פון יעדן איינעם, וואס איז בעשעפטיגט אין דער נאדעל-בראנזשע צו צאהלען דעם זלאט א חודש אלס מיטגליד-שטייער מיט וועלכען ער העלפט בויען אונזער אינסטיטוציע און מאכט איהר מעגליך צו שטעהען אויף די פיס און ארבייטען לטובת יעדען איינעם מיטגליד. יעדער קלענסטע גרינגשעצענדע בעציהונג און דאס הייסען כסדר קומען דעם אינקאסענט איז ממש א פערברעך געגען דער אינסטיטוציע און געגען זיך אליין.

מיר ערקלערען, אז דער. וואס וועט נישט ערפילען זיין מיטגלידס-אבצאהל וועט נישט געניסען פון קיין שום אינטערווענצען און נישט די קלענסטע שטיצע מצד אונזער צעך-פעראיין, ווייל אויב ער האט נישט רחמנות אויף זיך אליין זענען מיר מעהר נישט מחויב מעהר צוטוהן פאר איהם און מיר נעמען אראב פון זיך יעדער פעראנטווארטליכקייט און יעדער שוץ פאר איהם.

געעהרטע חברים און נעמט אייך גוט אין זכרון אונזער הייסען אפעל וועלכער איז נאר אויסען אייער גוטס אין די טובה פון אייער אייגענע אינטערעסען.

פערשרייבען אויף עקזאמענס; וועגען האנדווערקער-קארטען, און וועגען אלע אנדערע פערשידענע אנגעלעגענהייטען קען מען זיך ווענדען אין סעקרעטאריאט פון אונזער פעראיין יעדען טאג פון 6 — 8 אווענד.

יודישער שניידער-מייסטער-צעך

אין ראדאם זשעראמסקי 30 3-9

אתרוגים

לולבים והדסים

אין א גרויסען אויסוואהל (מן המובחרים)

בעקומט מען נאר אין דער בעקאנטער פירמע

מענדיל שיינבוים (סופר)

ראדאם פרץ-גאס (פאדוואלנע) נומ. 1 פראנט

קומט און איבערציינגט אייך	ביליג און שעהן

ווארנונג

דערמיט זענען מיר מתרה און מיר ווארנען די יודישע שיסטערס, וועלכע פיהרען אייגענע ווארשטאטען, און זיי בעזיצען נישט קיין האנדווערקער-קארטען (**Karta rzemieslnicza**), אז זיי זאלען זיך בעמיהען ארויסצונעמען אזעלכע קארטען, וועלכע גיבען די רעכט צו פיהרען א זעלבסשטענדיגען ווארשטאט. אין געגענפאל קאנען זיי אנטרעפען אויף אונאנגענעמליכקייטען מצד דער קאנטראל איבער די אונלעגאל געפיהרטע ווארשטאטען. דאס ליגט אין זייערע אייגענע אינטערעסען, ווייל פאר די קאנסעקווענצען וועלען זיי אליין זיין פעראנטווארטליך.

דער יודישער שיסטער-צעך

ביים האנדווערקער-קלוב אין ראדאם.

BROWAR PAROWY

J. SASKI

w Radomiu

poleca piwo

„E L"

Zarząd Wodociągów i Kanalizacji

M. RADOMIA

podaje do wiadomosci P. T. odbiorców, że opłatę rachunków za wodę, prócz kasy Wodociągów można uskuteczniać w **Kasie Banku Spółdzielczego, ul. Żeromskiego 46** w godzinach od 9 do 14-ej.

Zarząd Wodociągów i Kanalizacji miasta Radomia.

Biuro Prośb i Podań

p. f. **„PROLITEX"**

RADOM WAŁOWA, 5 oficyna 1-sze piętro.

ZAŁATWIA:	Redaguje Podania:
Sprawy paszportowe Mieszkaniowe Wszelkie Tłomaczenie i inne.	Do Władz Sądowych Skarbowych Administracyjnych i Wojskowych.

Windykacje należności w całej Polsce.

nformacje o zdolności kredytowej

Przepisywanie na maszynach.

wykupywanie patentów na rok 1932.

Biure czynne: od godz. 9-ej rano do 7-ej wieczór.

Redaktor i Wydawca CH. M. HERC

Administracja, Radomer-Kielcer-Leben Radom Szwarlikowska 20